

Makale Geliş | Received: 01.11.2024
Makale Kabul | Accepted: 03.01.2025
DOI: 10.18795/gumusmaviatlas.1577448

Mehmet Fatih IŞIK

Dr. Öğr. Üyesi | Assist. Prof

Muş Alparslan Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Felsefe Bölümü, Muş-TÜRKİYE
Mus Alparslan University, Faculty of Science and Literature, Department of Philosophy, Muş-TURKIYE
ORCID: 0000-0003-4766-2573
mf.isik@alparslan.edu.tr

Nel Noddings'in Eğitim Felsefesi ve Temel Paradigmaları

Özet

Eğitim felsefesi, eğitimi değişen ve dönüşen toplumsal ihtiyaçlara cevap arama, eğitimin sorunlarını çözme ve bu sorunlara karşı çözüm arama çabası olarak tanımlanabilir. Filozoflar her konuda olduğu gibi eğitim konusunda da toplumsal beklentilere karşı duyarlı davranan bireylerdir. Onlar, toplumsal beklenti ve ihtiyaçlar doğrultusunda yeni arayışlar ve çözüm üretme peşinden kararlılıkla koşarlar. Bu bağlamda, eğitim felsefesi konusunda toplumsal ihtiyaçlara cevap arama mücadelesi veren son dönemin en önemli düşünürlerinden biri de Amerikalı eğitimci Nel Noddings (1929-2022)'tir.

Noddings'in savunduğu eğitim felsefesi, geleneksel eğitim yaklaşımlarına bir eleştiri getirerek eğitim sürecinin öğrencilerin tüm yönleriyle gelişimini savunan bir çerçeve sunar. Bakım etiği, empati, ahlaki eğitim ve bütüncülük gibi kavramlar, onun eğitim anlayışının temel taşlarını oluşturur. Noddings, eğitimin yalnızca bilgi aktarımından ibaret olmadığını, bunun yanı sıra aynı zamanda öğrencilerle kurulan ilişkilerin, onların bireysel ve toplumsal gelişimlerine ciddi katkı sağladığını savunur. Bu bakımdan, Noddings'in eğitim felsefesi hem pedagojik hem de ahlaki bir boyut taşır. Ayrıca Noddings, birçok eğitimcinin ve eğitim felsefecisinin ıskaladığı adalet, çok kültürlülük, kozmopolitizm, hesap verilebilirlik ve feminizm gibi tartışmaları; eğitim anlayışının en önemli sorunları olarak savunur. Bu çalışmada temel amacımız, Noddings'in eğitim felsefesine yönelik temel tezleri ortaya koymak, onun eğitim felsefesinin modern ve çağdaş eğitimdeki yerini ve önemini tartışmak ile onun eğitim anlayışına yapılan eleştirileri ele almaktır.

Anahtar Kelimeler: Eğitim, Empati, Eleştirel düşünme, Öznel deneyim, İlişki, Eğitim süreci.

Nel Noddings' Philosophy of Education and Its Core Paradigms

Abstract

Philosophy of education can be defined as the endeavor to address the changing and evolving social needs, solve educational problems, and seek solutions to these issues. As with other areas of life, philosophers are individuals sensitive to societal expectations regarding education. They actively pursue new approaches and solutions in response to social demands and needs. In this context, one of the most prominent thinkers of recent times who has made significant contributions to the philosophy of education, particularly in addressing societal needs, is the American educator Nel Noddings (1929-2022).

Noddings' educational philosophy critiques traditional educational approaches and offers a framework that advocates for the holistic development of students. Concepts such as the ethics of care, empathy, moral education, and holism form the cornerstones of her understanding of education. Noddings argues that education is not merely the transmission of knowledge, but also involves building relationships with students that contribute to their individual and social development. Thus, her educational philosophy embodies both pedagogical and ethical dimensions. Moreover, Noddings addresses issues often overlooked by many educators and philosophers of education, such as justice, multiculturalism, cosmopolitanism, accountability, and feminism, viewing these as some of the most pressing problems in education. The main objective of this study is to present the key theses of Noddings' philosophy of education, to discuss its significance and place in modern and contemporary education, and to examine the critiques of her educational approach.

Keywords: Education, Empathy, Critical thinking, Subjective experience, Relationship, Educational process.

1. Giriş

20. yüzyıl farklı birçok disiplin alanının ortaya çıktığı ve vücut bulduğu bir yüzyıldır. Her ne kadar eğitim felsefesi de bu yüzyılda vücut bulan disiplinlerden biri olsa da eğitim üzerine düşünme ve eğitimin daha kurumsal bir kimlikle gerçekleşmesi sorununu ilkçağlara kadar götürmek mümkündür. Sözgelimi; Platon'un Sicilya ziyareti dönüşünde Avrupa'daki izlenimleri sonucunda felsefe eğitiminin daha kurumsal bir kimlikle yapıldığını gözlemler ve Atina'ya döndüğünde akademiye kurar. Dolayısıyla bu durum eğitim felsefesinin kökenlerinin çok eskilere dayandığını gösterir. Eğitimin temel problemlerine odaklanan ve toplumun eğitim konusundaki sorunlarına çözüm arama çabası olan eğitim felsefesi, birbirinden farklı felsefi arka planı olan görüşlere dayanır. Bu nedenle eğitimin ne olduğu sorusu da bu felsefi görüşlerin temel tezlerine göre tanımlanır. Örneğin; realizme göre eğitim, yeni kuşağa kültürel unsurları aktararak onları toplumsal adaptasyona hazırlama süreci iken; natüralizme göre kişinin doğal olgunlaşmasını artırma ve onun bu özelliğini göstermesine imkân tanımadır. Pragmatizme göre eğitim, kişiyi toplumda nitelikli ve verimli hale getiren toplumsal bir iştir. Marxizm'e göre eğitim insanı çok yönlü eğitime, doğayı denetleyerek onu değiştirecek ve üretimde bulunacak biçimde yetiştirme sürecidir (Kaygısız, 1997). Dolayısıyla her eğitim anlayışının farklı bir felsefi perspektife dayanması, eğitimin tanımını farklılaştırır. Bu da eğitim konusunda genel bir konsensüsün ortaya çıkmasını zorlaştırır. Ancak eğitim nasıl tanımlanırsa tanımlansın yön verdiği toplumun kültürel, sosyal ve politik tutum ve değerleriyle paralel bir niteliğe sahiptir. Bu bağlamda toplumsal unsurlar eğitim paradigmasının 'nasıl'lığını ve 'neliği'ni doğrudan etkileyen ve şekillendiren lokomotif bir güç olarak görülebilir. Bu nedenle toplumsal değerler ve ihtiyaçlar değiştikçe toplumda geçerli olan eğitim sisteminin paradigması da yeniden oluşturulur. Çünkü eğitim felsefesi, sürekli olarak değişen ve dönüşen toplumun ilgi ve ihtiyaçlarına göre ne yapılması gerektiğini bulmaya çalışan, kararlı bir çabadır (Kilpatrick, 1983).

Eğitim felsefesinin nasıl bir işleve sahip olduğu ve toplumsal yapıyla nasıl bir ilişkiye sahip olduğu kısaca ortaya konulduktan sonra, şimdi de çalışmanın temel tezini oluşturan Noddings'in nasıl bir eğitim felsefecisi olduğunu, savunduğu eğitim modelinin nasıl olduğunu ve onu diğer eğitim felsefecilerinden farklı kılan yönlerini tartışmaya başlayabiliriz.

2. Nel Noddings'in Eğitim Felsefesinin Temel Yaklaşımı ve Kavramları

Amerikalı eğitim felsefecisi ve düşünürü Nel Noddings, çağdaş eğitim felsefesinin son dönemlerdeki en etkili figürlerden biridir. Noddings'in eğitim felsefesi; geleneksel eğitim anlayışlarından ayrılarak daha empatik, duygusal ve insancıl bir yaklaşımı savunur ve Noddings, eğitim sürecini bütüncül bir süreç olarak görür. Çünkü bu yaklaşım, bireyler arası ilişkilerin önemini vurgulayan ve öğrenciyi yalnızca bilişsel gelişimiyle değil, aynı zamanda ahlaki ve duygusal boyutlarıyla da ele alan bir çerçeve sunar. Noddings ortaya koymuş olduğu eğitim anlayışıyla bireyde toplumsal sorumluluk ve farkındalık kazandırmanın yanı sıra, aynı zamanda başkasının özgürlüklerine karşı demokratik bir düşünceye sahip olan bireyler yetiştirmeyi de hedefler. Yine benzer şekilde Noddings'in eğitim felsefesinin en temel paradigmalarından biri de eğitim sürecindeki bireye eleştirel bir zihin kazandırmaktır. Bu nedenle Noddings'in eğitim felsefesinin öznesi olan bireyler, eğitim sürecinin her basamağında aktif rol oynarlar.

Noddings, eğitim anlayışında oldukça kapsamlı bir eğitim modeli ortaya koyar. Eğitim sürecindeki bütün unsurların, bireyin akademik başarısını sağlamanın yanında bireyi nasıl daha mutlu bir hale getireceği üzerine kurgulanmıştır. Bu yönüyle Türkiye'de eğitim felsefesi alanında önemli isimler olarak kabul edilen başta Takiyettin Mengüşoğlu, Hilmi Ziya Ülken ve Nermi Uygur gibi tanınmış felsefecilerin yanı sıra Necmettin Tozlu, Sabri Büyükdüvenci ve Veysel Sönmez gibi eğitim felsefesi alanında çalışmaları olan kişilerin eğitim felsefelerinin de Noddings'in eğitim paradigmasına oldukça benzerlik ve paralellik gösterdiğini söylemek mümkündür. Çalışmanın ilerleyen kısımlarında yeri geldikçe bu düşünürlere de atıflar yapılacaktır.

Oldukça geniş bir perspektiften eğitim sürecini ele alan Noddings'in eğitim felsefesinin oluşturan temel kavramlarından bazıları: Bakım Etiği (Ethics of Care), İlişki Odaklılık (Relationality), Empati ve Karşılıklılık (Empathy and Reciprocity), Ahlaki Eğitim (Moral Education), Öznel Deneyim (Subjective Experience), İnsan Doğasının Bütüncül Gelişimi (Holistic Development of Human Nature), Eğitimin Eleştirel Boyutu (Critical Education). Hem Noddings'in sözü edilen kavramlarla ne anlatmak istediğini hem de nasıl bir eğitim anlayışını savunduğunu anlamak için kısaca bu kavramlardan söz etmekte fayda vardır.

2.1. Nel Noddings'in Eğitim Anlayışının Merkezi Kavramı: Bakım Etiği

Nel Noddings, çağdaş eğitim felsefesi bağlamında öne çıkan bakım etiği (ethics of care) yaklaşımıyla bilinir. Bu yaklaşım, geleneksel etik teorilere alternatif olarak geliştirilmiş olmanın yanında özellikle sahip olduğu özgünlüğü sayesinde eğitim alanında derin etkiler yaratmıştır. Noddings, bakım etiğinin eğitimde merkezi bir konumda olması gerektiğini iddia eder ve bu yaklaşımın öğrencilerin bilişsel, duygusal ve ahlaki gelişimlerini bir bütün olarak ele alan insancıl bir eğitim modeli ortaya koyduğunu savunur. Çünkü ona göre, eğitimin amacı salt bilgi aktarımının olduğu bir süreç değil, aynı zamanda öğrencilerle anlamlı ve destekleyici ilişkilerin de kurulduğu bir süreç yaratmaktır (Noddings, 1984). Bu model yani bakım etiğinin eğitime yaklaşımı, sadece bütüncül bir perspektif sunmakla kalmaz; aynı zamanda Kant ya da Bentham gibi filozofların savundukları evrensel ahlak yasalarına da eleştirel bir alternatif ortaya koyar. Zira Noddings, bir eylemin ahlaki olup olmadığının ölçütü olarak kabul edilen soyut kurallar yerine bireylerin ilişkisel sorumluluklarını merkeze alır. Yani Noddings'e göre ahlaki yükümlülükler kişilerarası ilişkilere ve burada gerçekleşen bağlama dayanır. Dolayısıyla Noddings için ahlaki bir eylem, bir kişinin diğerinin ihtiyaçlarına karşı duyarlılığı ve bu ihtiyaçlara yanıt verebilme yeteneği olarak tanımlanır (Noddings, 2003). Bu nedenle Noddings'in savunduğu eğitim modelinde eğitim süreci bir bütün olarak görülmekte ve aynı zamanda öğrencilerin çok boyutlu olarak gelişmelerini savunmaktadır. Bu eğitim anlayışında öğretmen ve öğrenci ilişkisi, eğitim sürecinin beklentilere cevap vermesinde merkezi bir öneme sahiptir. Öğretmenlerin süreçte öğrencilerin ilgi ve ihtiyaçlarına karşı duyarlı olması gerektiğini ileri süren Noddings, sürecin önemli öznelere olan öğretmenlerin öğrencilerin bireysel kimliklerini ve deneyimlerini anlamaya dönük empatik bir tutuma sahip olmaları gerektiğini ileri sürer (Noddings, 2013). Merkezinde empati, ilgi ve duyarlılığın olduğu eğitim anlayışında Noddings, sürecin salt bilgiye değil, aynı zamanda karakter gelişimine ve toplumsal değerlere de odaklanması gerektiğini iddia eder (Noddings, 2012; Noddings, 2015). Noddings burada öğretmenin de süreçte nasıl bir rol oynaması gerektiğini yeniden tanımlayarak klasik eğitim anlayışlarının öğretmen modelinden farklı ve ne kadar önemli bir aktör olduğunu dile getirir. Çünkü Noddings'e göre bu yaklaşımda öğretmenin rolü, bilgi aktaran bir kişi olmanın ötesinde olup öğrencilerin ahlaki ve duygusal gelişimlerine katkıda bulunan ve adeta bir çocuğu yetiştiren "bakıcı" görevindedir (Noddings, 1984).

Noddings'in bakım etiği, özellikle eğitim bağlamında insancıl bir alternatif sunmasına rağmen, çeşitli eleştirilere maruz kalmaktan da kurtulamadı. Noddings'in eğitim anlayışında merkezi bir rol oynayan bakım etiğine yapılan eleştiriler çeşitli olmakla beraber, bu eleştiriler genellikle iki ana temaya odaklanır. Bunlar; bakım etiğinin evrenselci ahlak sistemlerine karşı geliştirdiği eleştirinin yetersizliği ve cinsiyetçi kalıpları yeniden üretebilme potansiyeli olarak sınıflandırılabilir. Şimdi Noddings'in bakım etiği yaklaşımına yapılan bu eleştirilerden kısaca söz etmekte fayda vardır.

Bazı düşünürler Noddings'in bakım etiğinin evrensel ahlaki ilkeler yerine ilişkisel bağlamlara dayalı bir etik önerdiği için eleştirmiştir. Feminist filozoflar arasında yer alan Virginia Held ve Sarah Hoagland gibi düşünürler ile Kant ve Bentham gibi evrensel ahlak yasasını savunan filozoflar, ahlaki sorumlulukların tüm bireyler için geçerli olan kurallar çerçevesinde tanımlanmasını savunur. Ancak buna karşın Noddings'in bakım etiği, ahlaki kararların kişisel ilişkiler ve bağlama dayalı olduğunu vurgular. Bu perspektif ise ahlakın evrensel olmak yerine ahlakın göreliliğine kapı aralayabileceği

eleştirisine maruz kaldı (Tronto, 1993). Oysa Noddings, etik kararların bireyler arası ilişkiler ve bağlamsal faktörler tarafından şekillendiğini savunur ve evrensel bir etik çerçeve ileri sürmez. Böyle bir yaklaşım ise; eleştirmenler tarafından ahlaki kararların tutarlılığını ve evrenselliğini tehlikeye atabileceği iddiasıyla eleştirilir (Held, 2006). Çünkü Noddings'ın bakım etiğinin evrensel bir ahlaki sistem ortaya koymadığına eleştirel yaklaşanlara göre; eğer ahlaki sorumluluklar tamamen kişisel ilişkiler üzerinden belirlenirse, bu durum etik kararların keyfiliğe açık hale gelmesine ve toplumsal düzeyde adaletsizliklerin göz ardı edilmesine yol açabilir. Örneğin, bir öğretmenin bir öğrenciyi diğerine tercih etmesi, bakım etiği çerçevesinde rasyonelleştirilebilir, bu da adalet ve eşitlik prensipleriyle çelişebilir. Benzer bir eleştiriyi yaşadığı dönemin en önemli etik anlayışında deontolojinin öncüsü kabul edilen Kant savunur. Kantçı perspektifte, etik eylemler evrensel olarak geçerli ilkeler üzerine kuruludur (Kant, 1785). Yine aynı paralelde Kant'ın ödev etiği, ahlaki eylemlerin her durumda geçerli olması gerektiğini savunurken (Kant, 2000), Noddings'ın bakım etiği ise, bağlamsal ve ilişki odaklı olduğu için tutarlı bir evrensel ahlak ilkesi sunamaz ve bu da onu evrensel ahlaki yükümlülükler konusunda yetersiz hale getirir. Zira evrensel ilkeler olmadan etik kararların tutarsız olabileceği ve bu durumun da her birey için aynı ahlaki yükümlülükle sonuçlanmayan bir çıkarıma yol açacaktır (Öztürk, 2014). Bunlara ek olarak Noddings'ın bakım etiğinin kişisel ilişkiler düzeyinde kalmasının, bireylerde daha geniş ölçekli sosyal adaletsizliklere karşı duyarsız kalma riskini de ortaya çıkarabilir (Kaya, 2017). Bu nedenle Kant'ın etik anlayışını savunanlara göre, ahlaki ilkelerin evrenselliği, bireylerin belirli durumlara ya da ilişkisel sorumluluklara göre değişiklik göstermemesi gerekir. Dolayısıyla Noddings'ın bakım etiğine mesafeli yaklaşanlar; evrensel ve herkes için bağlayıcılığı olmayan bir ahlak sisteminin suistimale açık hale gelebileceğini ve bireylerde toplumsal tartışmalara karşı duyarsız ve mesafeli yaklaşmalarına yol açabileceğini ileri sürerler. Şimdi de Noddings'e yapılan cinsiyetçilik konusundaki eleştirileri kısaca ele alalım.

Noddings'ın bakım etiğinin eleştiri konusu olmaktan kurtulmadığı ikinci yönü ise, cinsiyetçi bir yöne sahip olduğu iddiasıdır. Joan Tronto gibi feminist düşünürler, Noddings'ın bakım etiğinin özellikle kadınlar üzerindeki bakım yükünü daha da artırabileceğini düşünürler. Tarihsel olarak, bakım görevlerinin genellikle kadınlara yüklendiği ve bunun bir sömürü aracı olarak da kullanıldığı düşünüldüğünde, Noddings'ın yaklaşımı kadınların yaşadıkları eşitsizlikleri daha pekiştirebileceği ve kadınların bakım emeğinin doğal veya zorunlu bir şey gibi görülmesine yol açabileceğini vurgularlar. Zira Noddings'ın bakım etiği, feminist felsefeden doğmuş ve beslenmiş olmasına rağmen, eleştirenler tarafından cinsiyetçi kalıpları yeniden üretebilme potansiyeli taşıdığı gerekçesiyle eleştirilmiştir. Özellikle bakım etiğinin, geleneksel olarak kadınlara atfedilen ve onların doğalarının bir parçası olarak kabul gören "bakım" rolünü yücelttiği ve bunun da kadınların toplumsal cinsiyet rollerine bağlı kalmalarını destekleyebileceği iddia edilmiştir (Houston, 1990; Hoagland, 1991; Özdemir, 2015). Dolayısıyla feminist pencereden Noddings'ın bakım etiğini eleştirenler, bu etik anlayışının kadınları yeniden "bakım veren" rollerine hapsettiğini, patriyarkal düzenin sürekliliğini pekiştirebileceğini ve aynı zamanda hegemonik erkek anlayışını destekleyebileceğini savunurlar. Kısacası Noddings'ın bakım etiği, temelde kadınların etik ve toplumsal yaşamda daha fazla değer bulmasına yönelik bir girişim olsa da tartışmaya eleştirel yaklaşanlar bu etik çerçevenin, kadınların geleneksel bakım veren rolleri üzerinden tanımlanmasının doğru olmadığını düşünürler (Tronto, 1993). Bu durumun eğitimde özellikle kadın öğretmenlerin bakım veren rolünün daha fazla vurgulanmasına yol açabilir ve cinsiyet eşitsizliklerini derinleştirebilme ihtimalini güçlendirebileceği gibi aynı zamanda bu yaklaşımın kadınları toplumsal cinsiyet normlarına sıkıştırabileceğini ve onların bireysel otonomilerini sınırlayabileceği olasılığını da doğurabilir (Özdemir, 2015). Ayrıca Noddings'ın bakım etiğinin, etik yükümlülüklerin kişisel ilişkiler üzerinden ve belli bir bağlam içerisinde gerçekleştiğini ileri sürmesi; etik sorumlulukların geniş toplumsal gruplara ya da uzak coğrafyalardaki insanlara karşı duyulup duyulmayacağı konusunda Martha Nussbaum gibi siyaset filozofları tarafından eleştirilmiştir. Çünkü Martha Nussbaum, Noddings'ın bakım etiğinin uzak

topluluklar için yeterli bir etik rehberlik sağlamadığını ifade eder (Nussbaum, 2001). Bu nedenle Nussbaum'a göre, küresel adalet meseleleri bağlamında daha kapsayıcı ve evrensel bir etik anlayışına ihtiyaç vardır. Özetle; Noddings'ın bireyler arası ilişkileri temel alan yaklaşımı, daha geniş sorumluluklar ve küresel sorunlar karşısında yetersiz kalabilir.

2.2. İlişki Odaklılık

Nel Noddings'ın eğitim felsefesinde öne çıkan temel kavramlardan biri de ilişki odaklılık (relationality) kavramıdır. Noddings'e göre öğretmen-öğrenci ilişkilerinin eğitimde merkezi bir öneme sahip olduğunu ifade eden ilişki odaklılık kavramı, eğitimde istenilen başarının gerçekleşmesinde öğretmen-öğrenci ilişkilerinin hayati bir rol oynadığını ileri sürer. Eğitimin en önemli iki unsuru olan öğretmen ve öğrenci arasındaki ilişkinin güven, empati ve karşılıklı anlayışa dayalı olması gerektiğini savunan Noddings için öğretmen, sadece bilgi aktaran bir aktör değil, aynı zamanda öğrencinin duygusal ve ahlaki gelişimini de destekleyen yönlendirici bir aktördür (Noddings, 1992). İlişki odaklı perspektifin eğitimdeki temel amacının öğrenciyi anlamak ve onun duygusal ihtiyaçlarına duyarlı olmak yaklaşımına sahip olduğunu savunan Noddings'e göre öğretmen, öğrencinin bireysel ihtiyaçlarını dikkate alır ve ona bir özne olarak değer verir. Eğitimin salt bir bilişsel süreçten ibaret olmadığını iddia eden Noddings, eğitim süreci devam ederken öğretmen-öğrenci arasında yaşanan ilişkinin, eğitimin niteliği üzerinde önemli bir etkiye sahip olduğunu dile getirir (Noddings, 2005).

İlişki odaklılık anlayışının akademik başarının yanında aynı zamanda bireyde duygusal ve ahlaki gelişimi de olumlu etkilediğini düşünen Noddings, bu yaklaşımın öğrenciyi eğitim sürecinde aktif bir özne haline getirdiğini ve onun kişisel deneyimlerinin de eğitim sürecinde kabul görmesini sağladığını iddia eder (Noddings, 2012). Benzer şekilde Brezilyalı düşünür ve eleştirel pedagojinin önemli isimlerinden biri olan ve aynı zamanda eleştirel pedagojinin en önemli metinlerinden biri olarak kabul edilen *Ezilenlerin Pedagojisi* adlı eseri yazan Paulo Freire için de eğitim sürecinde öğrenci ve öğretmen arasındaki etkileşim çok önemli görülmektedir. Dolayısıyla geleneksel eğitim modellerini eleştiren ve öğretmeni bilginin otoritesi kılan ve öğrenciyi de eğitim sürecinde pasif bir bilgi alıcı olarak konumlayan "bankacı eğitim" modeline karşı çıkan Freire, bu modelin bireyde eleştirel ve yaratıcı düşünme becerilerini yok ettiğini iddia eder (Freire, 1970). Oysa Freire, eğitim sürecinin ilişki odaklı yani diyalog yoluyla gerçekleşmesi gereken bir süreç olduğunu savunur (Freire, 2000). Aynı zamanda eğitim sürecinde öğretmen ve öğrenci arasında etkin bir diyalogun olması gerektiği ifade eden Freire, eğitim sürecinde öğretene salt bilgi aktaran bir özne değil, aynı zamanda öğrenen bir aktördür. Zira eğitimde diyalog, bireylerin kendilerini ifade etmelerinin yanında düşüncelerini sorgulamaları ve eleştirel bir perspektif geliştirmelerini de sağlar (Kaya, 2020). Eğitim ile kültürel değerler arasında güçlü bir ilişkinin var olduğunu dile getiren Tozlu, eğitimin salt bir bilgi aktarım süreci olarak görülmeceği bunun yanı sıra bu sürecin bireye etik ve kültürel değerleri de kazandıran ve bunun devamlılığını sağlayan bir süreç olduğunu savunur. Bu bağlamda eğitimde millî ve manevi değerlerin altını çizen Tozlu; eğitimin bireyin zihinsel gelişimini sağlamanın yanında onun milli kimliğini ve manevi değerlerini de güçlendirerek bireye bütüncül yaklaştığını ifade eder (Tozlu, 2006). Dolayısıyla Tozlu için eğitim yalnızca bireysel bir gelişim süreci olarak görülemez. Bu süreç aynı zamanda toplumsal bir bilinçlenme ve farkındalık duygusunu yaratma ve bunu gelecek nesillere taşıma sürecidir (Tozlu, 2003).

2.3. Empati ve Karşılıklılık

Kuşkusuz Noddings'ın eğitim felsefesindeki her kavram, onun eğitim anlayışında önemli bir yere sahiptir. Bu kavramlardan biri de empati ve karşılıklılık kavramlarıdır. Noddings için eğitim sürecinde öğretmen ve öğrenci arasında gerçekleşen empatik ilişki, öğrenmenin niteliğini belirleyici bir etkiye sahip olduğundan vazgeçilmezdir. Bireyin başka bir kişinin duygu dünyasını anlama olarak tanımlanan empati, Noddings'ın eğitim yaklaşımında önemli bir etkiye sahiptir. Çünkü Noddings'e göre eğitimin yönlendiricisi olan öğretmenlerin, öğrencilerini anlamaya ve onların ihtiyaçlarına

duyarlı bir şekilde karşılık vermelerine olanak tanıyan bir araç olarak gördüğü empatinin öğretmen-öğrenci arasındaki bağı güçlendirdiğini ileri sürer (Noddings, 2005).

Noddings'ın felsefesinde empati gibi karşılıklılık kavramı da önemli bir yere sahiptir. Karşılıklılık, empatiye dayalı bir ilişkide hem bakıcının hem de bakım görenin aktif bir şekilde rol aldığı, karşılıklı bir süreçtir. Öğretmen, öğrenciye bakım ve anlayış gösterirken, öğrenci de bu ilişkinin içinde kendi rolünü oynar. Noddings'ın eğitim anlayışında ısrarla öne çıkardığı eğitimin salt bir bilgi aktarma süreci olmadığı tezi, burada da vurgulanır. Zira Noddings'e göre öğrenci empati ve karşılıklılık yoluyla toplumsal ve ahlaki bir varlık olarak eğitim sürecine katılır (Noddings, 1992). Bu bağlamda Noddings için empati ve karşılıklılık kavramları, bireyler arasındaki toplumsal ve ahlaki ilişkileri etkilemenin yanında, aynı zamanda eğitimin niteliğinin de belirlenmesinde önemli olan unsurlardır (Noddings, 2012). Aynı zamanda geleneksel eğitim yaklaşımlarının süreç odaklı olmak yerine rekabet ve başarı odaklı yaklaşımlarının öğrencilerde stres ve mutsuzluğu neden olabileceğinden; eğitimin yalnızca akademik değil, bütünsel bir yaklaşımı benimsemesinin önemle olduğunu vurgular (Noddings, 2015). Dolayısıyla bu kavramlar yoluyla öğretmenler ile öğrenciler arasında daha insani ve sürdürülebilir güçlü ilişkilerin oluşması gerçekleşmiş olur.

2.4. Ahlak Eğitimi

Ahlak eğitiminin katı kurallar ve soyut ahlaki ilkeler üzerinden değil, bireyler arasındaki günlük ilişkiler ve bakım etiği çerçevesinde şekillendirilmesi gerektiğini savunan Noddings'e göre ahlak eğitimi, bireylerin birbirlerine karşı sorumluluklarını ve empatiyi öğrenmeleri ile başlar (Noddings, 2002). Doğrudan ilişkisel ve duygusal deneyimlerden beslenen ahlaki eğitim sürecinde öğretmenler, öğrencilerin ahlaki rehberi olarak rol model olmalıdır.

Ahlak eğitiminin, öğrencinin çeşitli ihtiyaçlarını karşılayarak onların sorumluluk duygusu geliştirmesine yardımcı olması gerektiğini belirten Noddings, ahlaki eğitim sayesinde öğrencilerin başkalarını anlama ve onlarla ilişkilerini etik bir zeminde yönetme becerilerini kazandırmayı amaçladığını ileri sürer (Noddings (2005). Bunun sonucu olarak ahlak eğitimi, yaşamın içindeki gerçek ilişkiler ve sosyal bağlar üzerinden gerçekleşerek öğrencilerin karşılıklı bakım ve saygı içinde yaşamasını teşvik eder. Dolayısıyla Noddings, öğrencilerin bu kavram yoluyla salt ahlaki ilkelere uygun davranışlar sergilemesini değil, aynı zamanda başkalarına yönelik duyarlılığını geliştirmesini de hedefler (Noddings, 2012). Büyükdüvenci de eğitimi bireyin entelektüel ve ahlaki gelişimini destekleyen bir süreç olarak görür. Onun savunduğu eğitim anlayışında da Noddings'te olduğu gibi eğitim, bireye bilgi aktarmanın yanında bireyin düşünsel, ahlaki ve toplumsal gelişimini sağlayan ve bireyde farkındalık yaratan bir süreçtir (Büyükdüvenci, 1995). Bu nedenle ahlak eğitimi, bireyin toplumsal ve duygusal olarak sorumluluk sahibi bir birey haline gelmesine katkıda bulunan ve onu bu süreçte sürekli teşvik eder.

2.5. Öznel Deneyim

Noddings'ın eğitim felsefenin en önemli tezlerinden biri de kuşkusuz bireyin öznel deneyimlerinin eğitim sürecindeki önemidir. Zira Noddings, farklı toplumsal koşullardan dolayı her bireyin eğitime farklı kişisel geçmişler, duygusal durumlar ve deneyimlerle geldiğini savunur. Bundan dolayı da eğitim, öğrencilerin evrensel becerilerini kazandığı bir süreç olduğu gibi aynı zamanda öğrencilerin kişisel deneyimlerinin tanındığı ve bu deneyimlere saygı duyulması gereken bir süreçtir (Noddings, 2012). Bu nedenle öznel deneyim, öğrenme sürecinde öğrencinin aktif olmasını sağlamanın yanında, öğrencinin eğitim süreci ile kendi yaşamı arasında bir köprü kurmasıyla ilintili bir alan açar. Böyle bir imkân ise Noddings'e göre, eğitimin bireyselleştirilmesine imkân tanımanın yanında öğrencilerin kendi deneyimlerinden hareketle öğrenmeye katılımını da desteklediğini gösterir. Bu bağlamda Noddings, eğitim sürecinde öğrencilerin öznel deneyimlerinin önemszenmesinin öğrencide empati duygusunun gelişimini olumlu yönde etkiler. Bu yüzden öznel deneyimlerin eğitimde göz ardı edilmemesi gerekir (Noddings, 2005). Zira kişisel deneyimler daha

anlamlı ve kalıcı bir öğrenmeyle sonuçlanır. Eğitimin bireyde toplumsal sorumluluk ve adalet duygusunu kazandırmaya dönük bir paradigmaya sahip olduğunu dile getiren Büyükdüvenci, bu yolla bireyin hem kendini geliştirdiğini hem de empati duygusuna sahip olduğunu savunur (Büyükdüvenci, 2006). Sonuç olarak kişisel deneyimlerin eğitim sürecinde kabul görmesi, bireyin başkasına karşı empati ve duyarlılık duygusunu güçlü hale getirir.

2.6. İnsan Doğasının Bütüncül Gelişimi

Noddings'ın "*İnsan Doğasının Bütüncül Gelişimi*" ile eğitim arasında nasıl bir ilişki kurduğunu irdelmeden önce kısaca insan doğasının ne olduğunu söylemekte yarar vardır. Öz olarak insan doğası, bireyin evrensel ve doğuştan gelen eğilimlerini ifade ederken; aynı zamanda tarihsel, kültürel ve toplumsal süreçlerle şekillenen dinamik bir yapıya sahiptir. Filozoflar arasında insan doğasının olumluluğu-olumsuzluğu veya sabitliği-değişkenliği noktasında farklı düşünceler söz konusudur. Sözcüleri; Hobbes ve Rousseau gibi filozoflar insanın doğasını olumlu ya da olumsuz özelliklerle tanımlarken; Ortega y Gasset ve Ernst Cassirer gibi filozoflar ise insanın sabit bir doğası olmadığını ve bunun tarihsel ve kültürel faktörlerle anlam kazandığını savunurlar. Bu nedenle insan doğasının eğitimin amaç ve sınırlarını belirlemede temel bir rol oynadığı söylenebilir (Günay, 2018). Kısaca, insan doğasının ne olduğu ve eğitim sürecindeki önemi irdelendikten sonra şimdi Noddings'ın bu konudaki düşüncelerini bakılabilir.

Noddings'ın eğitim anlayışında her kavram eğitimin sadece bilişsel bir süreçle sınırlı olmadığı tezi üzerine kurulu ve bu tezin yani eğitimin neden salt bir bilişsel süreç olmadığı paradigmasını açıklamaya dönüktür. Diğer kavramlar gibi insan doğasının bütüncül gelişimi kavramı da bunu açıklamaya odaklıdır. Noddings için eğitim çok boyutlu bütüncül bir süreçtir. Yani; Noddings'e göre eğitim, insanın entelektüel, duygusal, ahlaki ve sosyal gelişimini kapsayan bütüncül bir süreç olduğunu savunur (Noddings, 2012). Bu bağlamda Noddings'ın savunduğu bu anlayış; salt bir akademik başarı ortaya koyma süreci değil, aynı zamanda bireyin tüm yönlerini ele alan ve onu toplumsal bir varlık olarak geliştiren bir süreç olarak değerlendirilmelidir (Noddings, 2005). Bundan dolayı Noddings'e göre eğitim, öğrencilerin duygusal ihtiyaçları, ahlaki değerleri ve sosyal becerileri de eğitim sürecinin vazgeçilmez unsurları olarak sürece dâhil edilmelidir. Noddings gibi Sönmez de eğitim felsefesini, bireylerin bilgi edinme sürecinin yanında toplumsal sorumluluk taşıyan bireylerin gelişimlerini destekleyen bir süreç olarak görür. Yani; Sönmez'in de eğitim anlayışında Noddings'ın savunduğu eğitimin, öğrencinin yalnızca bilişsel gelişimine odaklı olmayan, aynı zamanda sosyal, duygusal ve ahlaki gelişimine katkı sağlayan bir süreç olduğu savı ön plandadır (Sönmez, 2008).

2.7. Eğitimin Eleştirel Boyutu

Noddings'ın eğitim felsefesindeki önemli bir başka kavram da eğitimin eleştirel boyutu kavramıdır. Noddings için eğitim sürecinin öğrenciye kazandırması gereken en önemli niteliklerinden biri de eleştirel düşünmeyi teşvik etmesidir. Eğitim sürecinde öğrenciye kazandırılması beklenen eleştirel perspektif, sadece analitik ve bilişsel beceriler geliştirmekle sınırlı kalmamalı, eleştirel düşünme aynı zamanda öğrencinin ahlaki ve duygusal boyutlarını da hedeflemelidir (Noddings, 2012). Eğitimde eleştirel düşünme faaliyetinin eğitimin bir unsuru olarak görülmesi, öğrencilerde toplumsal sorunlara karşı duyarlılık geliştirmelerine ve demokratik bir ortamın yaratılmasına olanak verir (Noddings, 2006). Noddings'ın bu yaklaşımı Freire'de de vardır. Çünkü Freire, öğrencileri eleştirel ve analitik düşünmekten alıkoyup öğrencilerin yaratıcılıklarını ortadan kaldıran ve onların bilgiyi ezberlemelerini benimseyen bir model olan "*bankacı eğitim*" modeline karşı çıkarak, eğitim sürecinde öğrencinin merkezde rol oynayan ve bilgiyi eleştirel süzgeçten geçiren bir sorumluluğu olduğunu savunur (Freire, 2017). Bu bağlamda geleneksel eğitim anlayışlarının bireylerde eleştirel düşünmeyi ve demokratik katılımı yeterince teşvik edip bunu desteklemediği söylenebilir (Yıldız, 2018). Dolayısıyla diyaloga dayalı ve eleştirel düşünmeyi eğitim

sürecinin temel dinamikleri olarak gören Freire için eğitim hem bireyler hem de toplumlar için özgürleşmeyi ve toplumsal değişmeyi sağlayan bir süreçtir.

Türkiye'deki eğitim felsefesinin öncülerinden biri olarak kabul edilen Hilmi Ziya Ülken de eğitimi, bireyin kendi potansiyelini keşfetme ve kendini gerçekleştirme yolculuğu olarak görür. Eğitim sürecini bireyin özgürleşmesi, eleştirel bir bilince sahip olması ve kültürel kimlik kazanması olarak ele alan Ülken, bu sürecin bireyde düşünsel, ahlaki ve toplumsal açılardan kendini tanıyan bir varlık olarak yetişmesini hedeflediğini savunur (Ülken, 1967). Bu nedenle eğitimin temel amacının bireyin kendini fark etmesi ve keşfetmesi olduğunu düşünen Ülken, bu sürecin hem bireysel hem de toplumsal gelişime katkıda bulunduğunu ve insanı düşünsel bağımsızlığa, eleştirel düşünceye ve ahlaki bir bilinçliliğe ulaştırdığını söyler (Ülken, 1969). Türkiye'de eğitim felsefesi alanındaki çalışmalarıyla bilinen bir başka eğitimci olan Sönmez de eğitimin eleştirel ve analitik bir süreci beslediği tezinde Noddings'le paralel bir yaklaşıma sahiptir. Zira eğitim sürecinde bilginin öğretmenin rehberliğinde öğrenci tarafından yapılandırılması gerektiğini ifade eden Sönmez, bunun aynı zamanda öğrencinin düşünme, sorgulama ve problem çözme becerilerini de geliştirdiğini ifade eder (Sönmez, 2019). Aynı zamanda Sönmez için de eğitim; toplumsal ve kültürel değerlerle ilintili olduğundan, eğitim bireylerde toplumsal duyarlılık ve sorumlulukların fark edildiği ve kazanıldığı bir mekanizmadır (Sönmez, 2011). Özetle; eğitim sadece eleştirel düşünme becerilerini geliştirmekle sınırlı olmamalı, aynı zamanda insan ilişkilerini ahlaki değerlerle birleştiren ve demokratik ortam oluşturan bir yapıya sahip olmalıdır.

Sonuç ve Tartışma

Nel Noddings'ın eğitim felsefesi çağdaş bir perspektife sahip olmanın yanı sıra eğitim sürecine bütüncül bir bakış açısını da kazandıran bir yaklaşımdır. Bazı eleştirilere maruz kalmış olsa da eğitim sürecine bireyin eleştirel yaklaşmasını desteklemenin yanında süreçte bireyin öznel deneyimlerinin dikkate alınmasının da önemine vurgu yapan bir anlayışa sahiptir. Özellikle kişilerarası ilişkilerin, empati duygusunun ve bakım sorumluluğu üzerine temellendirilmiş güçlü bir teoridir. Ancak, evrensel ahlak ilkelerinin eksikliği, bakımın kadınlara yüklenmiş bir sorumluluk olarak değerlendirilmesi ve bakım ilişkilerinin sınırları gibi eleştiriler, bu teorisinin sınırlılıklarını ortaya koyar. Bu eleştiriler, bakım etiğinin kişisel ilişkilerde önemli bir yer tuttuğunu kabul etmekle birlikte, daha geniş toplumsal ve küresel etik sorumluluklar açısından geliştirilmesi gerektiğini vurgular.

Nel Noddings'ın bakım etiği, eğitim felsefesinde radikal bir dönüşümü temsil eder. Öğrencilerin bilişsel gelişimlerinin yanı sıra duygusal ve sosyal refahlarını da ön plana çıkaran bu yaklaşım, eğitimde insancıl bir paradigma sunar. Bakım etiğinin eğitimde uygulanması, öğretmen-öğrenci ilişkilerinin derinleşmesine ve daha destekleyici öğrenme ortamlarının yaratılmasına katkıda bulunur. Ancak, evrenselcilik ve cinsiyetçilik eleştirileri dikkate alındığında, Noddings'ın bakım etiğinin bazı sınırları olduğu da açıktır. Yine de bu eleştirilerle birlikte düşünüldüğünde de bakım etiğinin eğitimin daha kapsayıcı, empatik ve bütüncül bir model ortaya koyduğu anlaşılır.

Öznel deneyimlerin, bireysel farklılıkların ve kişisel anlamların eğitimdeki önemini sürekli vurgulayan Noddings, bireyin yaşamın her alanında başarılı olabilmesi için eğitimin bireyin duygusal ve ahlaki yönlerini desteklemesini savunur. Bundan dolayı da Noddings, öğretmenlerin sadece ders içeriği ile öğrencileri desteklemeleri yeterli değil, aynı zamanda öğrencilerin duygusal ve sosyal gelişimlerini de destekleyen ve buna imkân sağlayan bir eğitim anlayışını benimsemeleri gerektiğini ileri sürer. Yine benzer şekilde eleştirel düşünmenin; empati ve bakım etiği ile birlikte gelişmesine imkân vermek, daha anlamlı ve toplumsal sorunlara karşı duyarlı olan bireylerin yetiştirilmesine katkıda bulunur. Kısacası, kapsamlı ve bütüncül bir eğitim anlayışı ortaya koyan Noddings, daha iyi ve kaliteli bir eğitim sürecinin ortaya çıkması için bireyin süreçteki rolünün altını çizer.

Kaynakça

- Büyükdüvenci, S. (1995). Eğitimde insan ve değer sorunu. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 28(1), 115–125.
- Büyükdüvenci, S. (2006). *Demokrasi ve eğitim: Felsefi temelleri*. Anı Yayıncılık.
- Freire, P. (1970). *Pedagogy of the oppressed*. Continuum.
- Freire, P. (2000). *Pedagogy of freedom: Ethics, democracy and civic courage*. Rowman & Littlefield.
- Freire, P. (2017). *Ezilenlerin pedagojisi* (4. baskı). Ayrıntı Yayınları.
- Günay, M. (2018). *Eğitim felsefesi*. Çizgi Kitabevi.
- Held, V. (2006). *The ethics of care: Personal, political, and global*. Oxford University Press.
- Hoagland, S. L. (1991). *Lesbian ethics: Toward new value*. Institute of Lesbian Studies.
- Houston, B. (1990). Caring and exploitation. *Hyphatia*, 5(1), 115–119.
- Kant, I. (1785). *Groundwork of the metaphysics of morals* (M. Gregor, Trans.). Cambridge University Press.
- Kant, I. (2000). *Ahlak metafiziğinin temellendirilmesi* (A. Arslan, Çev.). Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları.
- Kaya, S. (2017). Küresel etik ve sosyal adalet bağlamında bakım etiğinin eleştirisi. *Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(2), 67–82.
- Kaya, M. (2020). Diyalog temelli eğitim: Paulo Freire'nin eleştirel pedagojisi üzerine bir değerlendirme. *Toplumsal Bilinç Dergisi*, 28(1), 78–95.
- Kaygısız, İ. (1997). Eğitim felsefesi ve Türk eğitim sisteminin felsefi temelleri. *Eğitim ve Yaşam Dergisi*, 8(1), 5–15.
- Noddings, N. (1984). *Caring: A feminine approach to ethics and moral education*. University of California Press.
- Noddings, N. (1992). *The challenge to care in schools: An alternative approach to education*. Teachers College Press.
- Noddings, N. (2002). *Educating moral people: A caring alternative to character education*. Teachers College Press.
- Noddings, N. (2003). *Happiness and education*. Cambridge University Press.
- Noddings, N. (2005). *Educating citizens for global awareness*. Teachers College Press.
- Noddings, N. (2012). *Philosophy of education*. Westview Press.
- Noddings, N. (2012). *Duyarlılık eğitimi* (S. Güneş, Çev.). Nobel Yayıncılık.
- Noddings, N. (2013). *Caring: A relational approach to ethics and moral education* (2nd ed.). University of California Press.
- Noddings, N. (2015). *Eğitim ve mutluluk* (E. Çıkar, Çev.). Nobel Yayınları.
- Nussbaum, M. C. (2001). *Upheavals of thought: The intelligence of emotions*. Cambridge University Press.
- Özdemir, M. (2015). Feminist etik ve toplumsal cinsiyet rolleri bağlamında bakım etiği üzerine eleştiriler. *Kadın Araştırmaları Dergisi*, 12(3), 85–104.
- Öztürk, S. (2014). Kant ve Noddings'in ahlak anlayışları üzerine bir karşılaştırma. *Felsefe Tartışmaları*, (35), 113–126.
- Sönmez, V. (2008). *Eğitim felsefesi*. Anı Yayıncılık.
- Sönmez, V. (2011). *Eğitim bilimine giriş*. Anı Yayıncılık.
- Sönmez, V. (2019). *Program geliştirmede öğretmen el kitabı*. Anı Yayıncılık.
- Tozlu, N. (2003). *Eğitim felsefesi: Çağdaş eğitimde medeniyet perspektifi*. Dergâh Yayınları.

- Tozlu, N. (2006). *Eğitim felsefesi*. Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Tronto, J. C. (1993). *Moral boundaries: A political argument for an ethic of care*. Routledge.
- Ülken, H. Z. (1967). *Türk düşüncesinin gelişimi*. Remzi Kitabevi.
- Ülken, H. Z. (1969). *Türkiye'de çağdaş düşünce tarihi*. Ülken Yayınları.
- Yıldız, S. (2018). Bankacı eğitim eleştirisi ve Türkiye'de eleştirel pedagoji uygulamaları. *Eğitim Felsefesi Araştırmaları*, 12(2), 53–67.